

DET ÄR TUSEN OLIKA BLOMMOR SOM SKALL BLOMMA

JONAS HELLMAN

Den svenska skoldebatten är perspektivlös. Det fåtal böcker som skrivits i ämnet mynnar nästan alltid ut i att läroplanens ursprungliga intentioner måste följas. Och när utomstående för ovanlighetens skull framför några uppfattningar om hur skolan borde förändras, avfärdas de som ovetande.

Svårigheten är inte att lyckas vinna förståelse för att det behövs konkurrens inom utbildningsområdet. Detta insåg jag när jag för en tid sedan besökte en konferens för socialdemokratiska skolpolitiker på Djurö utanför Stockholm. Deltagare efter deltagare lättade sitt hjärta och förklarade hur bra det är med konkurrens.

— Är vi alla här inne överens om att konkurrens är bra för skolan, frågade skolstyrelsens ordförande i Klippan, Åke Lindroth, på ett av seminarierna. Gärna för min del, tillade han efter att ingen hade opponerat sig, men det är ju vissa problem med ideologin.

Tjia Torpe, ordförande för grundskolestyrelsen i Stockholms stad, gjorde ett engagerat inlägg inför alla konferensdeltagarna om behovet av självrannsakan. Hur kan det komma sig att skolorna har utvecklats så mycket efter att de borger-

liga partierna genomförde sina konkurrensreformer, medan de inte förändrades alls när vi satt vid makten förra gången, frågade hon retoriskt.

Svårigheten är inte att vinna förståelse för att det behövs konkurrens inom utbildningsområdet, utan att vinna förståelse för att skolor skall få lov att vara olika — vilket i sin tur är en förutsättning för att konkurrensen skall leda, till utveckling.

Halvbra svensk skola

Om man översätter förhållandena i "skolbranschen" till restaurangbranschen är det som om socialdemokraterna förordar konkurrens enbart mellan olika McDonalds-restauranger, medan de borgerliga partierna även vill tillåta Big Burger och Clock. Restauranger med någon annan inriktning diskuteras över huvud taget inte.

Ekonomen Sven Wiberg vid Göteborgs stadskansli har under en treårsperiod studerat reformsträvandena inom det amerikanska skolväsendet.

JONAS HELLMAN är ledarskrubent i Svenska Dagbladet

Hans erfarenheter finns återgivna i boken *Riv skolan, börja lära! — reformrörelser i USA* (SNS Förlag, 1995).

Enligt Wiberg är den svenska skolan halvbra, men lider av idébrist. Den amerikanska skolan är halvdålig, men sprudlar i gengäld av förändringsförslag.

Elitsatsningar förekommer inte bara i olika idrottsgrenar, utan även i de teoretiska ämnena. Professor Henry Levin vid Standförduniversitetet har utvecklat en pedagogik som kallas "accelererad inläring". I stället för att elever som har svårt att hänga med tillåts att halka efter ges de extra doser av undervisning för att hinna ikapp den övriga klassen.

Liksom i Sverige är lärarnas arbetsvillkor strikt reglerade i USA. Men insikten om att detta måste förändras tycks vara mer spridd. 1994 hade 24 delstater infört olika belöningssystem för duktiga lärare.

Endast tio procent av de amerikanska skolorna är friskolor. Men försök har gjorts att inrätta mer fristående skolor inom det offentliga skolväsendet. 1991 inrättade delstaten Minnesota åtta charter-skolor. Som framgår av uttrycket tecknar delstaten kontrakt med någon — t ex en lärare — som under en begränsad tidsperiod förbinder sig att ta över och driva skolan. Huvudmannen slipper att underkasta sig detaljerade undervisningsplaner, kollektivavtal för lärarna mm, men har i stället kravet på sig att eleverna skall uppnå tydligt specificerade studieresultat.

I delstaten Massachusetts bedrivs ett liknande projekt som går ut på att privata entreprenörer mot en ekonomisk ersätt-

”

Det spelar ingen roll om de är drogmissbrukare eller kriminella, alla föräldrar försöker att välja den bästa skolan åt sina barn, som rektor Leslie Moore uttryckte sig

”

ning får ta på sig ansvaret för att effektivisera skolor. "Contracting out" kallas detta.

Det kanske mest visionära förändringsprojektet är det s k Edisonprojektet. Finansmannen och mediemogulen Christopher Whittle har satsat åtskilliga miljoner dollar på att utveckla en helt ny skola — från förskolan till gymnasienivån. Ny teknik skall användas, skoldagarna skall förlängas, utvärderingen skall förbättras, föräldrarna skall tvingas att skriva kontrakt med skolan där de förbinder sig att se till att deras barn läser läxorna osv.

Sven Wiberg har förstås besökt östra Harlems skoldistrikt i New York, som har blivit känt för sina försök med valfrihet bland elever som har sociala problem. Distriktets skolor har delats upp i mindre enheter och föräldrarna tvingas att välja vilken skola som deras barn skall gå i.

Valfriheten har ökat både föräldrarnas, elevernas och skolpersonalens engage-

mang. "Det spelar ingen roll om de är drogmisbrukare eller kriminella, alla föräldrar försöker att välja den bästa skolan åt sina barn", som rektor Leslie Moore uttryckte sig när hon på en inbjudan av försäkringsbolaget Skandia besökte Stockholm i somras.

"The East Harlem Story" finns mer utförligt återberättad i boken *Liberating Schools – Education in the Inner City* (Cato Institute 1991, redigerad av David Boaz). Enligt den tidigare rektorn Sy Fliegel, som har författat kapitlet om östra Harlem, ökade andelen av skoldistriktets elever som hade tillfredsställande läskunskaper för sin ålder från 15,9 procent 1973 till 64,8 procent 1988.

Låg effektivitet

Ovanstående experiment är spännande, men de utgör undantag. I de flesta amerikanska skolor lunkar undervisningen på ungefär som i de svenska kommunala skolorna. Effektiviteten är låg och det sker ingen ordentlig utvärdering av vad eleverna lär sig.

De verkligt revolutionerande skolreformerna finns än så länge bara på papper. Ett exempel är den "megachange" av utbildningssystemet som Seymour Papert förutspår i boken *The Children's Machine – Rethinking School in the Age of the Computer* (Basic Books, 1992).

Papert är övertygad om att barn kan lära sig både mer och fortare med hjälp av datateknik än med hjälp av klassrumsundervisning. Datorn kan vara mer pedagogisk än en lärare, den kan ständigt ge svar på användarens frågor och den kan anpassa undervisningen efter individen.

Redan i dag hävdar Papert att det skulle vara möjligt att utveckla något som han kallar för en "kunskapsmaskin". Kunskapsmaskinen kan plocka fram i princip all kunskap som finns i hela världen. Den kan utnyttja all teknik som i dag finns i form av TV, video, datagrafik, CD-ROM mm till presentationen. Enkelt uttryckt — den perfekta utbildningsmaskinen.

Men Seymour Papert har inte enbart synpunkter på skolornas pedagogiska metoder. Skälet till att utbildningsmetoderna inte har utvecklats är, skriver han, att skolväsendet är organiserat på ett liknande sätt som den sovjetiska kommandoekonomin. Den förre presidenten George Bush's plan att genom hårdare krav och mer centrala direktiv försöka skapa "världens bästa skola" ger Papert inte mycket för.

Än mer revolutionär är nästan Lewis J Perelman i boken *Schools Out – A Radical New Formula for the Revitalization of America's Education System*. I denna hävdar han bl a att klassrummet och den traditionelle läraren kommer att vara lika lite efterfrågade av morgondagens inlärningsföretag som hästen och släpkärran är av moderna transportföretag.

Inga legitimationer

Perelmans idéer innebär förändringar på nästan alla områden. Men han lyfter särskilt fram ett förslag som han tror kan sätta fart på utvecklingen: avskaffa kraven på statliga legitimationer för att få praktisera vissa yrken!

Fast anställd lärare kan man i Sverige nästan bara bli om man har examen från

en lärarhögskola. Enligt Perelman bör anställningar inte ske efter hur utbildningen har gått till, utan efter vem som är bäst på att utföra arbetsuppgifterna.

Om kraven på att ha speciella utbildningar för att få bli läkare, ingenjörer, advokater osv avskaffas kommer arbetsgivarna att rikta sina blickar på den faktiska kompetensen. Det kommer att utvecklas effektiva tester för att ta reda på vilka sökande till olika anställningar som är bäst. Så småningom kommer det troligen även att utvecklas alternativa och mer effektiva utbildningsmetoder.

Perspektivlösa svenska böcker

En sprängexpert använder inte tonvis med sprängmedel för att spränga ett höghus, skriver Perelman. Han sätter in insatser på strategiska punkter och låter gravitationen göra resten av arbetet. Att avskaffa legitimationskraven för att få utöva olika yrken hävdar Perelman är en sådan strategisk åtgärd för att förändra utbildningssystemet.

Idémässigt ligger den amerikanska utbildningsdebatten långt före den svenska. De flesta svenska böcker om skolan som har publicerats under de senaste åren är helt perspektivlösa. Ofta utmynnar de i kravet att läroplanens ursprungliga intentioner skall förverkligas.

En bok som skiljer ut sig är dock Sven Rydenfelts *Skola med sång och glädje*

(Timbro, 1990). Rydenfelt förordar bl a att dagens stordriftsskolor skall ersättas av små villaskolor. På så sätt hoppas han att kunna skapa mer harmoniska inlärningsmiljöer.

Värd att uppmärksamma är även en stencilrapport som Lennart Swahn i Växjö har skrivit — *Alternative Learning Systems*. På 32 sidor presenterar Swahn ett förslag till hur man kan förändra skolan så att elevernas inlärningshastighet ökar fem till tio gånger samtidigt som kostnaderna halveras. Nyckeln är att man skall utnyttja den moderna teknikens möjligheter för att lära eleverna de kunskaper som de behöver i de teoretiska ämnena. Eftersom inläringen kommer att gå mycket fortare kommer eleverna att få tid över till repetition och till att handleda yngre kamrater.

Självfallet kommer Lennart Swahns rapport, om den över huvud taget uppmärksammas, helt att avfärdas av det svenska utbildningsetablissemanget. Visserligen har han en gång i tiden varit lärare, men under sin tid i Världsbanken och på andra ställen har han glömt bort hur skolan egentligen fungerar, kommer det att heta.

Sannolikt är en av Lennart Swahns stora förtjänster just att han inte bara har levt i skolans värld. För att kunna se igenom de gamla utbildningsmetodernas brister krävs det nog att man har andra erfarenheter också.